

MAGDALENA ŻURKO

Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Uniwersytet Wrocławski
e-mail: magdalena.zurko@uwr.edu.pl

Przyjaciele na Facebooku. Kontynuacja czy zmiana bliskich związków młodego pokolenia?

Popularność wśród młodych ludzi nowoczesnych mediów komunikacyjnych, w tym serwisów społecznościowych, stwarza nowe warunki rozwoju relacji interpersonalnych. Artykuł jest głosem w dyskusji nad potencjalnymi konsekwencjami korzystania z zapośredniczonej Internetem komunikacji dla jakości przyjaźni. Postawione pytania dotyczyły skutków w sposobie kontaktowania się przyjaciół, zwłaszcza ewentualnego zanikania spotkań „twarzą w twarz” oraz spostrzeganej jakości przyjaźni w zależności od prezentowanej postawy wobec Internetu (otwarta, przytłoczona). Przebadano 658 nastolatków i młodych dorosłych kwestionariuszem *Internet—Relacje Interpersonalne* D. Chmielewskiej-Łuczak oraz kwestionariuszem *Jakości Przyjaźni* M. Żurko. Uzyskane wyniki pozwalają na stwierdzenie, że w badanej grupie zwiększenie częstości kontaktów zapośredniczonych przez Internet między przyjaciółmi jest związane ze zwiększeniem częstości ich kontaktów „twarzą w twarz”, co jest spójne z wynikami badań wskazujących na pozytywne znaczenie Internetu dla bliskich związków. Okazało się, że im bardziej otwarta postawa wobec Internetu, tym wyższa spostrzegana jakość przyjaźni. Badanie jest częścią projektu dotyczącego wpływu globalizacji na funkcjonowanie nastolatków i dorosłych.

Słowa kluczowe: *Internet, jakość przyjaźni, adolescencja*

Rozwój usług internetowych oraz duża popularność serwisów społecznościowych i komunikatorów internetowych stworzyły nowe warunki społecznego funkcjonowania. Związane jest to przede wszystkim z ułatwieniem komunikacji i usieciowieniem struktury społecznej (Castells 2007; Van Dijk 2010). Atrakcyjność nowych mediów powoduje nie tylko ich popularność, lecz także zwiększa ilość czasu spędzanego *online*.

Te nowe zjawiska stały się źródłem obaw co do jakości społecznych doświadczeń zwłaszcza w odniesieniu do bliskich związków interpersonalnych młodych ludzi. Jak wiadomo, dorastanie to okres, w którym bliskie relacje rówieśnicze odgrywają istotną rolę w procesie usamodzielnienia się, tworzenia własnej tożsamości i poszerzania środowiska społecznego (Daddis 2008; Hartup 1993; Rabaglietti, Ciaviano 2008). Jest to czas, w którym przyjaźnie stają się bardziej intymne i stabilne, a niektóre z nich trwać mogą przez całe życie (Buhrmester 1990; Gauze, Bukowski, Aquan-Assee, Sippolai 1996). W okresie wczesnej dorosłości znaczenie przyjaźni dla przystosowania jest także doniosłe (Bagwell i in. 2005). Ilość czasu spędzanego z przyjaciółmi jest mniejsza niż w adolescencji, jednak relatywnie jest wysoka, a takie cechy, jak lojalność, ciepło i podzielenie doświadczeń są tak samo ważne jak w okresie dorastania (Tanner, Arnett 2011). Spostrzegane znaczenie przyjaźni w tym okresie jest większe u osób, które nie mają romantycznego partnera lub współmałżonka. Przyjaciel jest wskazywany przez nich jako ta osoba, która jest najbardziej godna zaufania i z którą najchętniej spędzają czas (Carbery, Buhrmester 1998). W okresie wkraczania w dorosłość przyjaźń może osiągać szczyt znaczenia funkcjonalnego (Tanner, Arnett 2011). Korzyści rozwojowe związane są z przyjaźniami wysokiej jakości: bliskimi, opartymi na wzajemnej życzliwości i wsparciu oraz stabilnymi. W niniejszym badaniu przyjęto, że przyjaźń to relacja charakteryzująca się intymnością, lubieniem się, wsparciem, lojalnością i zobowiązaniem rozumianym jako decyzja o zaangażowaniu w podtrzymywanie związku.

Pojawienie się nowych sposobów zapośredniczonej Internetem komunikacji wywołało dyskusję na temat konsekwencji ich używania dla bliskich związków interpersonalnych, w tym przyjaźni. Podnoszono problem spłylenia i bezosobowości relacji *online*, które w dalszej perspektywie prowadzić miały do poczucia osamotnienia i pogorszenia samopoczucia (zob.: Kraut i in. 1998; Parks, Floyd 1996). Zwolennicy nowych mediów twierdzili natomiast, że komunikacja internetowa daje nowe, większe możliwości w zakresie tworzenia i podtrzymywania relacji, powodując równocześnie ich pogłębienie (Batorski 2004; Krejtz, Zajac 2007; Rheingold 1993; Sheer 2011; Wang, Wellman 2010). Istniejąca kontrowersja skłania do empirycznych poszukiwań w tym obszarze.

Przyjaźń zapośredniczona przez Internet: przegląd badań

Szereg wyników badań dostarcza argumentów wspierających przekonanie o dobroczynnych skutkach posługiwania się komunikatorami internetowymi. Używanie nowoczesnych mediów komunikacyjnych skraca czas potrzebny na przekształcenie nieznanego w znajomego, ułatwia autoprezentację i poszerza grono znajomych.

Pogłębienie związku i przekształcenie go w bliższą przyjaźń wiąże się jednak tylko z używaniem wiadomości tekstowych (Sheer 2011). Badania młodych użytkowników serwisów społecznościowych pokazują także, że komunikują się oni najczęściej z tymi samymi osobami *online*, z którymi komunikują się „twarzą w twarz”, chociaż nie są to środowiska lustrzane (Subrahmanyam, Reich, Waechter, Espinoza 2008). Oznacza to, że Internet nie jest miejscem, w którym kultywuje się cyberkontakty z osobami, których nie spotyka się w świecie rzeczywistym, czy też – jak sugerowały wcześniejsze badania – że służy on głównie do podtrzymywania słabych, peryferyjnych więzi (Hampton, Wellman 2001). Aktywność na serwisach społecznościowych zwiększa spostrzegany kapitał społeczny: siłę oraz przechodność sieciowych powiązań (Ellison, Steinfield, Lampe 2007, 2011). Dzieje się tak między innymi dlatego, że możliwe jest podtrzymywanie bliskich relacji z osobami, z którymi trudno jest się spotkać, na przykład z powodu zmiany szkoły lub miejsca zamieszkania. Okazało się także, że korzystanie z serwisów społecznościowych łagodzi problemy młodzieży introwertywnej oraz o wysokim poziomie lęku społecznego (Peter, Valkenburg, Schouten 2005; Szewdo, Mikami, Allen 2012). Na podstawie wyników serii podłużnych badań nad młodzieżą ustalono także, że istnieje ciągłość pomiędzy wzorami komunikacji i jakością przyjaźni w relacjach „twarzą w twarz” i relacjami *online* na serwisach społecznościowych z bliskimi przyjaciółmi (Mikami i in. 2010).

Nie brak jednak badań wykazujących niepokojące zmiany w obszarze jakości bliskich więzi nastolatków i młodych dorosłych, które wiązane są z częstym używaniem serwisów społecznościowych. Wiele rezultatów ujawnia wzrost tendencji do skupiania się na sobie lub wręcz cech narcystycznych u użytkowników tych serwisów (Ibrahim 2009; Manago i in. 2008; Pempek, Yevdokiya, Calvert 2009). Przedmiotem badań jest także proces spłykania przyjacielskich relacji. Rejestrowane w badaniach korzyści związane z użytkowaniem serwisów społecznościowych (poprawa samopoczucia oraz spostrzegane społeczne wsparcie) są – jak się okazało – wynikiem przede wszystkim posiadania dużej sieci połączeń (dużej liczby znajomych) stanowiącej widownię. Oznacza to, że relacje emocjonalnie bliskie – choć nadal ważne – nie mają znaczenia dla budowania dobrego samopoczucia. Przewidywane konsekwencje to utrata znaczenia przyjaźni oraz zadowalanie się płytkimi relacjami przez osoby socjalizowane w środowisku serwisów społecznościowych (Manago, Taylor, Greenfield 2012).

Wyniki badań dotyczących zależności między komunikacją zapośredniczoną komputerowo a jakością różnych rodzajów bliskich związków i samopoczuciem także nie są jednoznaczne. Z ustaleń H. Schiffrin, A. Edelman, M. Falkenstern i C. Stewart (2010) wynika, że choć komunikacja internetowa w bliskich związkach jest czymś powszechnym, uznawana jest za mniej użyteczną niż komunikacja „twarzą w twarz”, a zwiększenie jej intensywności nie prowadzi do poprawienia samopoczucia. Natomiast z badań nad komunikacją w związkach romantycznych wynika, że kontakty zapośredniczone internetowo zwiększają poziom bliskości w związku i poprawiają jakość komunikacji, chociaż większa otwartość w komunikacji *online* związana jest

jedynie z informacjami nieintymnymi (Boyle, Sullivan, 2016). Można więc sądzić, że użytkownicy komunikacji internetowej uznają jej specyfikę (nie używają jej do przekazywania osobistych informacji) i traktują ją jako uzupełnienie kontaktów „twarz w twarz”.

Problem badawczy i hipotezy

Wobec różnych poglądów na temat konsekwencji zapośredniczonych internetowo kontaktów dla bliskich przyjaźni nastolatków i młodych dorosłych, podstawową potrzebą jest ustalenie, czy aktywność *online* – przy wszystkich przedstawionych korzyściach – zmniejsza atrakcyjność i potrzebę bezpośrednich kontaktów. Jeśli tak, to trzeba by uznać przestrzeń Internetu za główną w procesie socjalizacji młodzieży, a wtedy można się spodziewać istotnych zmian w obszarze bliskich relacji. Jeśli można zapewnić sobie dobry nastrój i poczucie wsparcia społecznego, siedząc przed ekranem, co więcej, można pielęgnować bliższe kontakty, okazywać sobie życzliwość i troskę, to – być może – kontakty *online* staną się główną formą przyjacielskich interakcji?

Głównym problemem niniejszych badań jest pytanie, czy społeczna aktywność *online* wiąże się ze zmianą jakości relacji przyjacielskich młodych ludzi? W szczególności, czy zmiany te dotyczą (1) sposobu kontaktowania się (sposobu spędzania ze sobą czasu) oraz (2) spostrzeganej jakości przyjaźni na wymiarach: intymności, wsparcia, sympatii, lojalności i zaangażowania?

W odpowiedzi na tak zadane pytania warto wziąć pod uwagę, że użytkownicy Internetu mogą różnić się prezentowanymi postawami wobec niego. Wśród użytkowników – podobnie jak wśród badaczy tego zjawiska – znajdziemy z jednej strony optymistycznych entuzjastów nowych mediów i pełnych obaw sceptyków z drugiej. W zależności od zajmowanego miejsca na tym kontinuum Internet może być w różny sposób wykorzystywany w obszarze relacji społecznych. Istnienie takich zróżnicowanych postaw wykazały badania ukierunkowane na poszukiwanie psychospołecznych korelatów postaw wobec globalizacji (Senejko, Chmielewska-Łuczak, Łoś 2015). W rezultacie przeprowadzonych badań wykryto dwie postawy wobec Internetu: otwartą (OP) i przytłoczoną (PP). Pierwsza z nich charakteryzuje się otwartością na różne możliwości i funkcje oferowane przez Internet, natomiast druga łączy się z uczuciem zdominowania przez Internet, utraty kontroli nad jego procesami, które przerastają użytkownika (brak kontroli nad wielością napływających informacji, a także reakcjami i zachowaniami własnymi oraz internetowego partnera).

Korzyści, jakie wiążą się z używaniem Internetu dla podtrzymywania kontaktów, to szybkość, wygoda, łatwość, dostępność. Dodatkowe efekty w postaci lepszego samopoczucia, wyższego spostrzeganego wsparcia społecznego oraz większej otwartości

(Valkenburg, Peter 2009) pozwalają przewidywać, że częstość kontaktów z przyjaciółmi *online* będzie przewyższać częstość kontaktów bezpośrednich. Również dlatego, że spotkania „twarzą w twarz” wymagają większego wysiłku organizacyjnego. Jednak biorąc pod uwagę możliwości młodzieży wynikające z rozwoju umysłowego (osiągnięcie stadium operacji formalnych), społecznego (budowanie dojrzałych relacji intymnych) oraz efektów wynikających z kształcenia (zwłaszcza w obszarze nauk humanistycznych), można się spodziewać, że kontakty *online* nie będą spostrzegane jako wystarczające do kultywowania przyjaźni. To znaczy, że młodzi ludzie będą zabiegali także o kontakty bezpośrednie jako niezbędne dla pogłębienia prawdziwej przyjaźni, której poszukują w tym okresie życia. Ponieważ kontakty *online* ułatwiają organizację spotkań „twarzą w twarz” oraz pogłębiają więc poprzez wiadomości tekstowe (wymiana poglądów, komentarze), można się spodziewać dodatniej korelacji między kontaktami *online* i bezpośrednimi. Wsparciem dla tego wniosku jest także wspomniany model ciągłości zachowań zapośredniczonych i bezpośrednich. W związku z tym postawiono hipotezę (H1), że wraz ze wzrostem częstości kontaktów zapośredniczonych wzrasta również częstość kontaktów bezpośrednich. Biorąc pod uwagę postawy wobec Internetu, spodziewamy się, (H2), że im bardziej otwarta postawa wobec Internetu, tym częstsze są kontakty zapośredniczone, natomiast odwrotna zależność wystąpi w przypadku postawy przytłoczonej, co uzasadnione jest tym, że używanie Internetu nie jest dla tych osób nagradzające. Wobec tego (H3) im bardziej przytłoczona postawa wobec Internetu, tym rzadsze są kontakty *online*.

Spodziewamy się, że wykryte w dotychczasowych badaniach zjawiska związane z wpływem komunikowania się *online* na jakość przyjaźni będą dotyczyły przede wszystkim osób o otwartej postawie wobec Internetu. A zatem (H4) istnieje związek między otwartą postawą wobec Internetu a spostrzeganą jakością przyjaźni, natomiast w odniesieniu do postawy przytłoczonej związek taki nie występuje.

Z uwagi na niespójność wyników dotychczasowych badań nad wpływem kontaktów zapośredniczonych Internetem na jakość przyjaźni nie precyzujemy kierunku związku między postawą otwartą a spostrzeganą jakością przyjaźni. Można się bowiem spodziewać zarówno efektów spłykania relacji (czyli korelacji ujemnej), jak i zwiększenia spostrzeganej jakości przyjaźni (korelacja dodatnia).

Metoda

W badaniach wzięło udział 658 nastolatków (16–19 lat, $M = 16.82$) i młodych dorosłych (20–39 lat, $M = 25.64$) z Dolnego Śląska, w tym 357 kobiet i 301 mężczyzn. Dobór osób badanych w tym przedziale wiekowym spowodowany był zamiarem

uchwycenia badanych zjawisk wśród osób chętnie korzystających z usług internetowych i będących w okresie życia, w którym relacje przyjacielskie odgrywają istotną rolę rozwojową.

Do pomiaru wykorzystano *Kwestionariusz Jakości Przyjaźni* (KJP) autorstwa M. Żurko. Zawiera on 30 pozycji, które tworzą pięć teoretycznych skal: intymność, na którą składają się: szczerość, otwartość, zaufanie, wzajemne zrozumienie (*mój przyjaciel wie o mnie rzeczy, o których nikt inny nie wie*), wsparcie emocjonalne, instrumentalne i poznawcze (*z przyjacielem pożyczamy sobie różne rzeczy*), lubienie się (*często korzystam z okazji żeby sprawić przyjemność przyjacielowi*), lojalność, czyli wierność i uczciwość w kontaktach (*miałem okazję przekonać się, że mogę liczyć na mojego przyjaciela*) oraz zobowiązanie (*tak organizuję swój czas, abym mógł regularnie odwiedzać swojego przyjaciela*). Osoba badana odnosi pytania kwestionariusza do konkretnej osoby, którą podaje jako swojego najbliższego przyjaciela. Zastosowano czteromiejscowy format odpowiedzi. Współczynniki rzetelności wynoszą odpowiednio: .89, .85, .86, .77 i .71. W niniejszych badaniach spostrzegana jakość przyjaźni była mierzona jednym, globalnym wskaźnikiem (bez podziału na podskale). Kwestionariusz zawiera także część dotyczącą częstości kontaktów bezpośrednich i zapośredniczonych, czasu trwania związku i okoliczności zawarcia znajomości oraz podstawowych danych dotyczących osoby badanej i jej przyjaciela.

Drugim narzędziem był *Kwestionariusz Internet-Relacje Interpersonalne* (KIRI) autorstwa D. Chmielewskiej-Łuczak. Składa się on z 29 pozycji opisujących osobiste doświadczenia związane z użytkowaniem Internetu. Zastosowano czteromiejscowy format odpowiedzi (tak, raczej tak, raczej nie, nie). Kwestionariusz zawiera dwie skale: ustosunkowania otwartego wobec Internetu (OP), zawierającą 15 pozycji (*lubię opowiadać o sobie w Internecie nieznanym ludziom*) oraz ustosunkowania przytłoczonego Internetem (PP), zawierającą 14 pozycji (*męczy mnie konieczność ciągłego odpowiadania na maile znajomych*). Obie skale mają wysokie współczynniki rzetelności, odpowiednio: .85 dla OP i .80 dla PP (Senejko, Chmielewska-Łuczak, Łoś 2015).

Dane zostały zebrane metodami typu: papier-ołówek bez pośrednictwa Internetu. Badania były anonimowe i dobrowolne, w wypadku adolescentów grupowe, a młodych dorosłych – indywidualne.

Wyniki

Spośród badanych 23,5% osób zadeklarowało, że kontaktuje się ze swoim przyjacielem w sposób zapośredniczony kilka razy w miesiącu lub rzadziej, pozostałe osoby (76,4%) kontaktują się kilka razy w tygodniu lub codziennie (tab. 1).

Tabela 1. Zestawienie częstości odpowiedzi:
jak często kontaktowaliście się online w ostatnim roku? (N = 658)

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	nie kontaktowaliśmy się	6	,9	,9	,9
	kilka razy w roku	27	4,1	4,2	5,1
	kilka razy w miesiącu	120	18,2	18,5	23,5
	kilka razy w tygodniu	244	37,1	37,5	61,1
	codziennie	253	38,4	38,9	100,0
	Ogółem	650	98,8	100,0	
Braki danych	Systemowe braki danych	8	1,2		
Ogółem		658	100,0		

45,7% osób zadeklarowało, że w ciągu minionego roku spotkało się ze swoim przyjacielem bezpośrednio kilka razy w miesiącu lub rzadziej. Pozostałe osoby (54,3%) widywało się przynajmniej kilka razy w tygodniu (tab. 2).

Tabela 2. Zestawienie częstości odpowiedzi: jak często widywaliście się w ostatnim roku? (N = 658)

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
	nie widywaliśmy się	11	1,7	1,7	1,7
	kilka razy w roku	88	13,4	13,6	15,3
	kilka razy w miesiącu	196	29,8	30,3	45,7
	kilka razy w tygodniu	351	53,3	54,3	100,0
	Ogółem	646	98,2	100,0	
Braki danych	Systemowe braki danych	12	1,8		
Ogółem		658	100,0		

Aby sprawdzić hipotezę pierwszą, obliczono współczynnik korelacji Spearmana (ponieważ zmienne nie mają rozkładu normalnego) pomiędzy częstością kontaktów bezpośrednich i pośrednich (tab. 3).

Tabela 3. Korelacje pomiędzy częstością kontaktów bezpośrednich (*offline*), pośrednich (*online*) i postawami wobec Internetu (rho-Spearmana)

	Częstość online	KIRI-otwartość	KIRI-przytłoczenie
Częstość <i>offline</i>	.531**	.052	.098*
Częstość <i>online</i>		.158**	.090*
KIRI-otwartość			.423**

* korelacja jest istotna na poziomie 0.05 (dwustronnie).

** korelacja jest istotna na poziomie .01 (dwustronnie).

Pomiędzy czynnikami częstość kontaktów *online* i częstość widywania się związek jest istotny statystycznie: ($r_s = .531$; $p = .000$). Wartość współczynnika korelacji wskazuje na dodatnią i silną zależność pomiędzy zmiennymi. Uzyskane wyniki potwierdzają hipotezę pierwszą (im więcej kontaktów *online*, tym częstsze widywanie się bezpośrednie). Następnie sprawdzono, czy osoby o różnym poziomie częstotliwości kontaktów pośrednich (*online*) i bezpośrednich (*offline*) różnią się wynikami na skalach KIRI (tab. 3). Pomiędzy czynnikami KIRI_otwartość i częstość kontaktów *online* związek jest istotny statystycznie: ($r_s = 0,158$; $p = 0,000$). Wartość współczynnika korelacji wskazuje na dodatnią i słabą zależność pomiędzy zmiennymi, co w małym stopniu wspiera hipotezę drugą (im bardziej otwarta postawa wobec Internetu, tym częstsze kontakty z przyjacielem *online*). Pomiędzy czynnikami KIRI_przytłoczenie i częstość kontaktów *online* związek jest istotny statystycznie: ($r_s = 0,090$; $p = 0,022$). Wartość współczynnika korelacji wskazuje na dodatnią i bardzo słabą zależność pomiędzy zmiennymi. Pomiędzy czynnikami KIRI_przytłoczenie i częstość kontaktów bezpośrednich związek jest istotny statystycznie: ($r_s = 0,098$; $p = 0,012$). Wartość współczynnika korelacji wskazuje na dodatnią i bardzo słabą zależność pomiędzy zmiennymi. Tak więc uzyskane wyniki pokazują zależność odwrotną od przewidywanej w hipotezie trzeciej, jednak bardzo słabą. Wobec tego nie ma podstaw, by sądzić, że im większe przytłoczenie Internetem, tym rzadsze są kontakty *online* z przyjacielem.

Następnie sprawdzono, czy osoby o różnym poziomie częstotliwości kontaktów *online* różnią się wynikami na skalach KIRI. Ponieważ większość rozkładów różni się od normalnego, do weryfikacji hipotez zastosowano nieparametryczny odpowiednik analizy wariancji: test Kruskala-Wallisa (tab. 4).

Tabela 4. Zależności między postawami wobec Internetu a częstością kontaktów *online* z przyjacielem.
Test Kruskala-Wallisa

	I: kilka razy w roku ($N = 33$)		II: kilka razy w miesiącu ($N = 120$)		III: kilka razy w tygodniu ($N = 244$)		IV: codziennie ($N = 253$)		$H(3)$	p	Post-hoc
	MdN	Mrang	MdN	Mrang	MdN	Mrang	MdN	Mrang			
KIRI otwartość	13.00	279.91	12.50	288.20	14.00	313.99	16.00	360.24	16.28	.001	IV > II; IV > III
KIRI przytłoczenie	10.00	300.80	10.50	301.68	11.00	320.78	12.00	344.57	5.28	.152	ns

* $p < .05$.

Analiza różnic dla czynnika KIRI wykazała, że różnice między grupami są istotne statystycznie $H(3) = 16.28$; $p = .001$. Testy porównań parami (Test Dunna) wykazały, że osoby kontaktujące się codziennie ($Mrang = 360.24$; $MdN = 16.00$) charakteryzują się wyższymi wynikami na skali otwartości w porównaniu z osobami kontaktującymi

się kilka razy w miesiącu ($Mrang = 288.20$; $MdN = 12.5$) oraz kilka razy w tygodniu ($Mrang = 313.99$; $MdN = 14.00$), co wspiera hipotezę drugą. Natomiast nie ma istotnych statystycznie zależności między przytłoczeniem a kontaktami *online*, co jest niezgodne z hipotezą trzecią. Zależności między postawami wobec Internetu a jakością przyjaźni przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Korelacje między postawami wobec Internetu a skalą jakości przyjaźni (rho-Spearmana)

	KJP suma
KIRI otwartość	.149**
KIRI przytłoczenie	.109**

** Korelacja jest istotna na poziomie .01 (dwustronnie).

Pomiędzy czynnikami KJP (suma) i KIRI (prytłoczenie) związek jest istotny statystycznie: ($r = 0.109$; $p = 0.005$). Wartość współczynnika korelacji wskazuje na dodatnią i słabą zależność pomiędzy zmiennymi. Pomiędzy czynnikami KJP suma i KIRI otwartość związek jest istotny statystycznie: ($r = 0.149$; $p = 0.000$). Wartość współczynnika korelacji wskazuje na dodatnią i słabą zależność pomiędzy zmiennymi. Wynik ten w niewielkim stopniu wspiera częściowo hipotezę czwartą.

Dyskusja

Uzyskane wyniki dotyczące częstości kontaktów pośrednich i bezpośrednich między przyjaciółmi pokazują, że kontakty *online* są popularną i chętnie stosowaną formą w grupie osób badanych. Jednak nic nie wskazuje na to, aby miały one zastąpić kontakty bezpośrednie z przyjacielem. Jak się okazało, im częstsze są kontakty zapośredniczone przez Internet między przyjaciółmi, tym częściej widują się oni ze sobą „twarzą w twarz”. Ta ogólna tendencja wspiera poglądy przypisujące pozytywne walory usługom internetowym w obszarze bliskich relacji rówieśniczych. Wyniki te są spójne z rezultatami badań P. M. Valkenburg (Valkenburg, Peter 2007). Można sądzić, że kontakty *online* ułatwiają organizację spotkań przyjacielskich i zachęcają do ich realizacji. Uzyskany wynik pośrednio wspiera także przekonanie, że kontakty *online* przyczyniają się do podtrzymania bliskiej więzi oraz że osoby o szerokich kontaktach „twarzą w twarz” chętniej używają Internetu do kontaktowania się z osobami bliskimi niż obcymi lub odległymi znajomymi (Bessiere i in. 2008). Powyższa prawidłowość dotyczy zwłaszcza osób o otwartej postawie wobec Internetu. O ile wykazana dodatnia zależność między otwartą postawą wobec Internetu a częstością zapośredniczonych kontaktów jest dość oczywista, o tyle ten sam kierunek (jednak słaby) zależności

między postawą przytłoczoną a częstością kontaktów *online* jest niezgodny z przewidywaniami. Dodatkowo porównania międzygrupowe nie wykazały istnienia zależności między postawą przytłoczenia a częstością kontaktów *online* (codziennie, kilka razy w tygodniu, kilka razy w miesiącu, kilka razy w roku). Biorąc pod uwagę oba rezultaty, można przyjąć brak współzmienności między postawą przytłoczenia a częstością kontaktów *online*. Wynik ten można wyjaśnić specyfiką kontaktów z przyjacielem. Postawa wobec Internetu dotyczy całości usług przezeń oferowanych, natomiast kontakt z przyjacielem jest na tyle nagradzający, że może niwelować poczucie przytłoczenia. Wynik ten można także uzasadnić atrakcyjnością usług oferowanych przez serwisy społecznościowe, która przełamuje opory osób o postawie przytłoczonej.

Wobec tych rezultatów kwestią zasadniczą staje się problem jakości przyjaźni, która podtrzymywana jest w sposób zapośredniczony Internetem. Dodatnie korelacje między postawą otwartą, częstością kontaktów *online* z przyjacielem i spostrzeganą jakością przyjaźni można wyjaśnić efektami większej otwartości w komunikacji – większa skłonność do samoujawiania w kontaktach zapośredniczonych zwiększa intymność związku. Kontakty *online* dają także większe możliwości otrzymywania i udzielania przyjacielskiego wsparcia (Valkenburg, Peter 2009). Nie można wykluczyć, że wzrost spostrzeganej jakości przyjaźni wraz ze wzrostem otwartości i częstości kontaktów jest wynikiem mniejszego krytycyzmu (wobec Internetu, wobec przyjaciół) osób prezentujących otwartą postawę wobec Internetu w porównaniu z osobami przytłoczonymi. Wymaga to sprawdzenia w odrębnych badaniach z użyciem dodatkowych narzędzi. Wyniki dotyczące zależności między postawą przytłoczoną a spostrzeganą jakością przyjaźni okazały się niezgodne z przewidywaniami. Wykryta została – podobnie jak w wypadku postawy otwartej – dodatnia zależność (przewidywano brak zależności), to znaczy, im większe poczucie przytłoczenia Internetem, tym wyższa spostrzegana jakość przyjaźni. Ponieważ uzyskane zostały dodatnie korelacje (choć słabe) między postawą przytłoczoną a częstością zarówno kontaktów bezpośrednich, jak i pośrednich, można sądzić, że osoby charakteryzujące się tą postawą pielęgnują swoje przyjaźnie, korzystając z obu form kontaktu, a przez to mają więcej okazji do podnoszenia jej jakości. Innym wyjaśnieniem może być działanie zmiennej modyfikującej badaną zależność, a nieuwzględnionej w badaniu, na przykład ekstrawersji.

W odpowiedzi na obawę zanikania kontaktów bezpośrednich na rzecz zapośredniczonych, na podstawie wyników przeprowadzonych badań można stwierdzić, że przebywanie z przyjacielem w realnym świecie jest nadal atrakcyjne dla nastolatków i młodych dorosłych, zaś usługi internetowe są nowym, chętnie używanym sposobem kontaktowania się. Uzyskane rezultaty wspierają przekonanie o tym, że dla młodych użytkowników Internet jest wygodnym narzędziem komunikacyjnym, posiadającym swoją specyfikę, która sprawia, że nie jest on w stanie zastąpić kontaktów realnych (Schiffrin i in. 2010). O uwzględnianiu przez użytkowników specyfiki środowiska internetowego świadczą także rezultaty badań nad wsparciem uzyskiwanym na serwi-

sach społecznościowych. Wykazują one, że nie ma związku między spostrzeganym i uzyskiwanym wsparciem społecznym na FB a wskaźnikami zdrowia (poziom samopoczucia, objawy depresyjne) (McCloskey i in. 2015).

Przedstawione badanie ma kilka ograniczeń. Zastosowane narzędzia dostarczają danych subiektywnych, nie można więc wyciągać wniosków dotyczących obiektywnych zmian w zakresie jakości przyjaźni. Najlepszym obiektywnym wskaźnikiem jakości przyjaźni jest jej trwałość, jednak w tym badaniu taki wskaźnik był trudny do zastosowania. W badanej grupie przyjaźnie trwające dłużej sięgają swymi początkami dzieciństwa. Jak wiadomo, przyjaźnie dzieci i większości nastolatków są nietrwale, a ich charakter jest odmienny od przyjaźni osób dorosłych, co wynika z prawidłowości rozwojowych (Boyd, Bee 2008, Dunn 2008). Z tego względu lepszym sposobem badania tej cechy przyjaźni jest zastosowanie strategii podłużnej w obrębie tego samego okresu rozwoju przyjaźni (późne dorastanie – wchodzenie w dorosłość). Prezentowane wyniki są rezultatami pierwszych pomiarów zaplanowanych 3-letnich badań podłużnych. Kolejną okolicznością, jaką trzeba wziąć pod uwagę, jest duża dynamika w obszarze rodzajów usług internetowych. Ilość czasu spędzanego w Internecie zwiększa się dzięki coraz lepiej dopasowanej ofercie, a także dzięki nowym nośnikom Internetu. Powoduje to konieczność aktualizowania badań i modyfikowania ich w zależności od zmieniającej się sytuacji w badanym obszarze.

Bibliografia

- BAGWELL C.L., BENDER S.E., ANDREASSI C.L., KINOSHITA T.L., MONTARELLO S.A., MULLER J.G., 2005, *Friendship quality and perceived relationship changes predict psychosocial adjustment in early adulthood*, Journal of Social and Personal Relationships, 22.
- BATORSKI D., 2004, *Ku społeczeństwu informacyjnemu*, [w:] J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza Społeczna 2003: Warunki i jakość życia Polaków*, WSiFiZ, Warszawa.
- BESSIERE K., KIESLER S., KRAUT R., BONEVA B., 2008, *Effects of internet use and social resources on changes in depression*, Information, Communication, and Society, 11.
- BOYD D., BEE H., 2008, *Psychologia rozwoju człowieka*, Zysk S-ka, Poznań.
- BOYLE A.M., SULLIVAN L.F., 2016, *Staying connected: computer-mediated and face-to-face communication in college students' dating relationships*, Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 19 (5).
- BUHRMESTER D., 1990, *Intimacy of friendship, interpersonal competence and adjustment during preadolescence and adolescence*, Child Development, 61.
- CARBERRY J., BUHRMESTER D., 1998, *Friendship and need fulfillment during three phases of young adulthood*, Journal of Social and Personal Relationships, 15.
- CASTELLS M., 2007, *Społeczeństwo sieci*, PWN, Warszawa.
- DADDIS CH., 2008, *Similarity between early and middle adolescent close friends' beliefs about personal jurisdiction*, Social Development, 17 (4).
- DUNN J., 2008, *Przyjaźnie dzieci*, Wydawnictwo UJ, Kraków.
- ELLISON N.B., STEINFELD C., LAMPE C., 2007, *The benefits of Facebook "friends": Exploring the relationship between college students' use of online social networks and social capital*, Journal of Computer-mediated Communication, 12.

- ELLISON N.B., STEINFELD C., LAMPE C., 2011, *Connection strategies: Social capital implications of Facebook-enabled communication practices*, *New Media and Society*, 13.
- GAUZE C., BUKOWSKI W.M., AQUAN-ASSEJ J., SIPPOLA L.K., 1996, *Interaction between Family Environment and Friendship and Associations with Self-Perceived Well-Being during Early Adolescence*, *Child Development*, 67 (5).
- HAMPTON K., WELLMAN B., 2001, *Long Distance Community in the Network Society*, *American Behavioral Scientist*, 45 (3).
- HARTUP W.W., 1993, *Adolescents and their friends*, [in:] B. Laursen (ed.), *Close Friendships in Adolescence*, Jossey-Bass, San Francisco, CA.
- IBRAHIM Y., 2009, *Social networking sites (SNS) and the "narcissistic turn". The politics of self-exposure*, [in:] S. Rummier, K.B. Ng (eds.), *Collaborative technologies and applications for interactive information design: Emerging trends in user experiences*, Idea Group, Hershey, PA.
- KRAUT R., PATTERSON M., LUNDMARK V., KIESLER S., MUKHOPADHYAY T., SCHERLIS W., 1998, *Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being?*, *American Psychologist*, 53.
- KREJZ K., ZAJĄC J.M., 2007, *Internet jako przedmiot i obszar badań psychologii społecznej*. *Psychologia Społeczna*, vol. 2, 3–4 (5).
- MANAGO A.M., GRAHAM M., GREENFIELD P.M., SALIMKHAN G., 2008, *Self-presentation and gender on MySpace*, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29.
- MANAGO A.M., TAYLOR T., GREENFIELD P.M., 2012, *Me and my 400 friends: The anatomy of college students' facebook networks, their communication patterns, and well-being*, *Developmental Psychology*, 48(2).
- MCCLOSKEY W., IWANICKI S., LAUTERBACH D., GIAMMITTORIO D.M., KENDAL M., 2015, *Are Facebook "friends" helpful? Development of a Facebook-based measure of social support and examination of relationships among depression, Quality of life, and social support*, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18 (9).
- MIKAMI A.Y., SZWEDO D.E., ALLEN J.P., EVANS M.A., HARE A.L., 2010, *Adolescent peer relationships and behavior problems predict young adults' communication on social networking websites*, *Developmental Psychology*, 46.
- PARKS R.M., FLOYD K., 1996, *Making friends in cyberspace*, *Journal of Computer – Mediated Communication*, 1 (4).
- PEMPEK T.A., YEVDOKIYA A.Y., CALVERT S.L., 2009, *College students' social networking experiences on Facebook*, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30, pp. 227–238.
- PETER J., VALKENBURG P., SCHOUTEN A., 2005, *Developing a model of adolescent friendship formation on the Internet*, *CyberPsychology and Behavior*, 8 (5).
- RABAGLIETTI E., CIAVIANO S., 2008, *Quality of friendship relationship and development tasks in adolescence*, *Cognition, Brain, Behavior*, 12 (2).
- RHEINGOLD H., 1993, *The virtual community: Homesteading on the electronic frontier*, Addison-Wesley.
- SCHIFFRIN H., EDELMAN A., FALKENSTERN M., STEWART C., 2010, *The Associations among computer-mediated communication, relationships, and ell-being*, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13 (3).
- SENEJKO A., CHMIELEWSKA-ŁUCZAK D., ŁOŚ Z., 2015, *Internet usage styles and attitudes toward globalization*, *Polish Journal of Applied Psychology*, 13 (1).
- SHEER V.C., 2011, *Teenagers' use of MSN features, discussion topics, and online friendship development: The impact of media richness and communication control*, *Communication Quarterly*, 59 (1)
- SUBRAHMANYAM K., REICH S.M., WAECHTER N., ESPINOZA G., 2008, *Online and offline social networks: Use of social networking sites by emerging adults*, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29.
- SZWEDO D.E., MIKAMI A.Y., ALLEN J.P., 2012, *Social Networking Site Use Predicts Changes in Young Adults' Psychological Adjustment*, *Journal of Research on Adolescence*, 22 (3).

- TANNER J.L., ARNETT J.J., 2011, *Presenting „emerging adulthood”: what makes it developmentally distinctive?*, [in:] J.J. Arnett, M. Kloep, L.B. Hendry, J.L. Tanner (eds.) *Debating Emerging Adulthood. Stage or Process?*, Oxford University Press, New York.
- VALKENBURG P.M., PETER J., 2007, *Preadolescents' and adolescents' online communication and their closeness to friends*, *Developmental Psychology*, 43 (2).
- VALKENBURG P.M., PETER J., 2009, *Social consequences of the Internet for adolescents a decade of research*, *Current Directions in Psychological Science*, 18 (1).
- VAN DIJK J., 2010, *Społeczne aspekty nowych mediów*, PWN, Warszawa.
- WANG H., WELLMAN B., 2010, *Social connectivity in America: changes in adult friendship network size from 2002 to 2007*, *American Behavioral Scientist*, 53 (8).

Friends on Facebook. Continuation or change of close relations of the young generation?

The popularity of contemporary communication media, including social network sites, with young people creates new conditions for development in the area of interpersonal relationships. This article contributes to the discussion about potential, both positive and negative, consequences of internet communication for friendship quality. The questions asked in the research referred to the impact of the attitude towards the Internet (open, overwhelmed) on the ways in which friends communicate, especially on a potential decrease in face-to-face meetings and perceived quality of friendship. The research included 658 teenagers and young adults. It used “The Internet-Interpersonal Relationships Questionnaire” by D. Chmielewska-Łuczak and “Friendship Quality Questionnaire” by M. Żurko. The results obtained in the research show that within the research group internet communication between friends results in the increase in their face-to-face contacts. This is in line with research results showing positive influence of internet communication on close relationships. The research is a part of the research program exploring the globalization impact on the adolescents' and adults' psychosocial functioning.

Keywords: *internet, friendship quality, adolescence*